

38. Budapest, II. Gercse utca 13–15.**(KÖH 80063)****B**

2011. november 4-én és 7-én régészeti megfigyelést végeztem a 54098/3 hrsz.-ú telken családi ház építéséhez kapcsolódóan. A sávalapokat 60, ill. 80 cm mélységig ásták ki. A terület É-i felén leletek nélküli sárga agyagos réteget figyeltem meg a humusz alatt. A középső és a D-i sávban pedig őskori (késő bronzkori) kultúrréteg mutatkozott közvetlenül a felső humusz alatt. A metszetalban 2 beásás nyomát lehetett megfigyelni, az egyikből faszén, patics és kerámialeletek kerültek elő, továbbá a kultúrrétegből objektum nélkül jelentkeztek az őskori edénytöredékek.

KISS VIRÁG

39. Budapest, II. Margit körút 19–21.**(KÖH 73651)****Ő, Á, Tő, Kú**

A 2010-es próbafeltárás⁸ után 2011-ben megelőző feltárást végeztünk a 13374, 13375 hrsz.-ú ingatlanokon. A tornateremtől D-re található udvaron több régészeti korszak maradványai kerültek elő. Az őskort néhány kerámiatöredék képviselte. Az Árpád-korból, a 13. századból egy kemence és egy kút került napvilágra. 2010–2011-ben összesen 92 sírt tártunk fel, zömmel a D-i udvaron. A hódoltság korából származik 12 DNy–ÉK-i tájolású sír. A többi 80 sír Ny–K-i tájolású volt és már a 18. század elején épült templom melletti temetőhöz tartozott. Az udvar K-i felében egy É–D-i irányú csatorna került napvilágra. D-en az országúti ferences templom felé eső kerítésfal tövében a csatornát egy pince elvágta. A pince betöltése hódoltság kori leletanyagot tartalmazott. A tornaterem területén részleges feltárást végeztünk két szelvényben. A K-i szelvényben megtaláltuk az É–D-i irányú csatorna folytatását, továbbá egy hódoltság kori sírt is feltártunk. Egy további sír már behúzódtott a metszetalba. A Ny-i szelvényben több hódoltság kori sír is jelentkezett, ezek feltárására már időhiány miatt nem került sor.

Munkatársak: Szilágyi Gábor régész, Németh Katalin rajzoló, Viemann Zsolt geodéta.

BENCZE ZOLTÁN

40. Budapest, III. Aquincum municipium falakkal körülvett területe (Szentendrei út 133. és 135.)**(KÖH 31505)****Ró**

A kutatási terület az aquincumi polgárváros DK-i szegélyéhez tartozik, közvetlenül a D-i városfal belső oldalán. A BTM Aquincumi Múzeum a területre szén pályázathoz kapcsolódóan római ház modelljét kívánja felépíteni, illetve rendezni az egykori lőtér területét (Pannonia Provincia Program). A 2010. évi feltárási területekhez kapcsolódóan⁹ 2011-ben az alábbi terület részekén dolgoztunk.

„G”–„F” utcák csatlakozása

Az aquincumi polgárváros eddig ismert harmadik legjelentősebb útja az ún. „G” utca: 2011-ben a K–Ny irányú, közel 5,5 m széles, eredetileg kőlapokkal burkolt, kissé ívelt felületű útvonalat tisztáztuk, amelynek mindkét szélén kis méretű, kőből épített csatorna vezette el a szennyvizet. Megfigyeléseink szerint az utca D-i oldalán pillérekkel tagolt fal képezte a csatorna D-i falát, azaz itt porticus alól nyílhattak az utcát szegélyező épületek. Az ideai kutatás új eredménye, hogy az út egyértelműen tovább halad Ny felé, a porticusfal és a csatorna is megszakítás nélkül folytatódik.

Az út átvágásakor kiderült, hogy mindössze 2 sóderes és törmelékeny útréteggel lehet számolni, közöttük kevés földfelhordással. A legelső réteg kavicsozását apróra tört, azonos anyagú és – valószínűleg – formájú kerámiadarabokkal egészítették ki, amelyet talán egy közeli fazekasműhely hulladékaként használtak itt fel. Az útrétegek alatt a sötétebb barna kompakt szűztalaj mutatkozott, majd a sárga altalaj. Az igen ritkán megújított, vékony útrétegződésű szerkezet arra utalhat, hogy az út relatíve későn készülhetett el, ami egyébként illeszkedik a polgárváros D-i részéről már korábban körvonalazódott képhez: a korábbi kutatások adatai alapján ugyanis a település D-i részén hiányoznak az É-i részre jellemző korai jelenségek, rétegek, ill. sokkal kevesebb építési periódus különíthető el. Ez arra utal, hogy a település D felé fokozatosan épülhetett ki, a város korai időszakában (1. század vége–2. század eleje) itt megtelepedés valószínűleg még nem volt. A fentiek miatt az úthálózat továbbtűzésére is feltehetően csak később került sor, így magyarázható a „G” utca rövid idejű használata. Megfigyeléseink szerint a legkésőbbi útréteg a 3. század közepén még biztosan működött, keltező leletanyag hiányában azonban a korábbi útréteg datálása egyelőre bizonytalan.

Az út – és a környező területek – utóéletére jellemző, hogy az út D-i oldalán futó csatorna betöltése és a legkésőbbi megvizsgálható útréteg felett egy kutya komplett csontváza került elő, ami a terület használaton kívüli, elhanyagolt jellegére utal, kora bizonytalan (3. század közepe után?).

A „G” utcához É felől csatlakozó „F” utca helyreállítását, romkert részétől D-re fekvő szakaszát is az ideai ásatási szezonban tudtuk megtisztítani. Az utat burkoló egykori kőlapok szinte nyom nélkül eltűntek, a legkésőbbi útfelület felett, ill. az út tengelyében futó csatorna betöltéséből el-, ill. kibontott újkori, modern tárgyakkal teli salakos rétegek arra utaltak, hogy ez az útszakasz – amely egykor a romkert határain kívül esett – esetleg még az 1970-es években is a felszínen volt. A korábbi kutatások alapján tudjuk, hogy az út ezen szakaszát K felől egyrészt a Birkózó mozaikos fürdő apszisa mögötti kisebb helyiségek, ill. D felé egy bizonytalan hovatartozású és rendeltetésű, téglalap alakú, kétpilléres helyiség határolta. Ezek Ny-i zárófalai elő is kerültek az út tisztítása során. Ugyanitt egy további, még a római korban az út szintje alá visszabontott É–D irányú fal is mutatkozott, ez egy korábbi épület-zárófal lehetett, amelyet a polgárvárosban több ponton megfigyelt 2. század végi–3. század eleji K-i irányú „úteltolásnak”, vagy újratűzésnek eshetett áldozatul. Az utca Ny-i oldalán É felé figyeltünk meg kisebb K–Ny irányú falcsonkokat (csatorna?), ill. padlószintrészt, ezek hovatartozása kérdéses, D felé kevert, bolygatott képet

⁸ RKM 2010, 189., tévesen 73641 sz. KÖH azonosítóval.

⁹ RKM 2010, 189–192.

mutatott az útszéli terület. Az út alatt, annak tengelyében a fent említett, kőfalas, kövezett aljú csatorna futott, fedlapjai egyúttal az útfelület burkolókövei is voltak. A csatorna – amely eredetileg a D-i városfalat követő fögyűjtőbe szállíthatta a szennyvizet – betöltése a „G” utcáig tartó szakaszán végig salakos volt, eredeti réteg nem volt vizsgálható. Ezt az utcát is átvágtuk, és úgy találtuk, hogy a felső – tradicionálisan a 3. századra keltezett – útfelület alatt egy bizonytalan kavicsozástól eltekintve további útrétegek nem voltak, agyagfoltos, barna, planírozás jellegű rétegeket és egy beásást regisztráltunk, azaz a területet ugyan a római kor korábbi időszakában is használták, de nem út céljára. A tehát szintén későn kiépített út D felé, a „G” utcával történő csatlakozási pontjánál hirtelen megszakad, csatornáját egyértelműen elvágta a magasabb rendű – és későbbi(?) – „G” utca vonala. Az út D felé nem volt követhető – valószínűleg még a rómaiak szüntették meg – a korábbi rajzokon kivehető épületek is csak eddig a pontig szegélyezték az utcát. Sajnos azonban mind a „G”, mind pedig az „F” utca csatornarészletei oly mértékben sérültek ezen a ponton, hogy egyéb következtetés levonására nem alkalmasak. Valószínűnek látszik, hogy az É-abbról induló „F” utca már korábban létezett, majd később a D felé kitűzött „G” út és az ehhez kiharcellázott terület miatt az „F” utcát lezárták, zsákutca lett belőle, csatornája pedig talán a „G” utca – igaz kisebb kapacitású – É-i csatornájába ömölhetett.

„Festőház” Északi része

A tavaly kutatott Festőház Északi részének kutatására idén nyílt mód, amikor az ún. Északi lődomb elhordásakor összefüggő területrész alakult ki a „G” utca és a Festőház között. Már a domb elhordásakor kiderült, hogy az a Festőház építőköveit és freskóanyagát tartalmazta, azaz a lőtér építésekor a ház maradványait elpusztították.

A domb helyén nyitott K–Ny-i irányú felületen – a várokozásoknak megfelelően – a Festőház É-i folytatását találtuk, egészen a „G” utcáig. A munka során kiderült, hogy a Festőház nem egy önálló épület, hanem egy hosszúház egyik traktusa volt, amely É felé egy hosszú, középfolyosóval nyílt az utca felé. A folyosó vonala egybeesik a Festőház „*faucesával*”, azaz tehát egy egységet alkotott. A folyosó két oldalán további szobák voltak, a falakon magasan, *in situ* sikerült a festett vakolatot dokumentálni és a falakról leválasztva konzerválni. A folyosó É-i és D-i végén a habarcsos alapú, eredetileg deszkával burkolt (?) küszöbököt is megtaláltuk. Az É-i traktus agyagpadlós *porticussal* nyílt a „G” utcára.

Az É-i részt legalább háromszor átépítették, erre előzetesen a freskóanyag, néhány érem és *terra sigillata* töredék alapján következtethetünk. A legkorábbi időszakot (2. század első fele?) már egy terrazzopadlós, gazdagon díszített belső terű szoba és a folyosó korábbi periódusa képviselte, ill. az épület Ny-i szélén egy ÉK–DNy irányú, kőfalas csatorna, amelynek végpontja és pontos funkciója egyelőre ismeretlen (csak kis szakaszt sikerült megfogni). Egy későbbi periódusban az épületrészt átalakították, a K-i szobasor beosztásán változtattak, ill. ezen a szakaszon megszüntették a középfolyosót, nagyobb előtérre szélesítve azt (2–3. század fordulója?). A nagy tér áthidalására faoszlopokat használtak, ezek perselyköveit sikerült feltárnunk.

Az épület legkésőbbi periódusában (3. század közepe) a Ny-i helyiség sor egyik szobáját padlófűtéssel és *terrazzopadlóval* látták el, ill. a bejárati előteret nagyobb kőlapokkal burkolták. Ugyanebben az időszakban kerülhetett sor az épület K-i szélén egy É–D irányú, a „G” utca csatornájába torkolló, kerámia-csővekből összeállított kis csatorna elkészítésére. A csatornát átvezették az épület homlokzati falán.

Az épületrész funkciójáról egyelőre annyi tudható, hogy a folyosó/előter két oldalán nyíló gazdagon díszített szobák lakóhelyiségek lehetnek. Ezek a szobák közvetlenül a porticus mögött helyezkedtek el, sőt, maga a főbejárat is rögtön a folyosóról/előterből nyílt. Tabernák, műhelyhelyiségek nyomait itt nem dokumentáltuk. A leletanyagból előkerült szakállas férfifejet ábrázoló architektónikus töredék is az épület gazdag díszítésére utal. A leletanyag nagy részét a szokásos római kori házi kerámia adja, ezen felül egy *stylus* (*porticusból*) illetve egy Venust ábrázoló kis méretű terrakotta körplasztika említhető még (Ny-i helyiség sor, *praefurnium*). Ez utóbbi talán egy larariumhoz tartozott.

Az épületrész – a Festőház traktusához hasonlóan – a 3. század közepéig állhatott fenn, ezt követően nincs nyom megújításra, a terület további használatára.

Az idei ásatási eredmények alátámasztották tehát azt a korábbi elképzelést, miszerint a Festőház nem egy önálló épület volt, hanem egy a „G” utcától a városfalat belülről kísérő fögyűjtőcsatornáig tartó telken megépült hosszúház része lehetett. A házon – legalábbis annak 2. periódusában – a porticusos főbejáratról a Festőházig középfolyosó vonult végig, két oldalán gazdag freskódíszítéssel ellátott szobákkal. A ház hátsó traktusa már gazdasági jellegű – és részben talán nyitott – lehetett, erre utal a pince, csatornák és az itt feltárt kemence maradványa is.

A Festőház önálló épületként esetleg a 2. században létezhetett, ekkor illeszthették hozzá – különböző időpontokban – É és D felől a porticusokat, később azonban, amikor ezen városfal-közel terület sűrűbb beépítésre is sor került (2–3. század fordulója?) az egész konstrukciót integrálták egy hosszúházban.

A ház lakóépület lehetett, egyéb funkcióra egyelőre nincs adatunk.

A „Festőház” K-i és Ny-i szomszédsága

A Festőház közvetlen K-i és Ny-i szomszédságában is nyitottunk szelvényeket a telek lehatárolása céljából. K felé a házzal közvetlenül szomszédos épület falai, néhány helyisége, köztük egy fűtött, *terrazzopadlós* szoba, *praefurnium* nyílással, illetve faküszöb lenyomata is előkerült. Az épület ezen részletei a legkésőbbi építési periódust tükrözik, azok a mai felszín alatt 10–15 cm-rel jelentkeztek. A ház tetőomladékát is dokumentáltuk, amely viszont gyakorlatilag a jelenlegi felszínen mutatkozott, a tegulák közül 3. század közepi bronzérem került elő, amely egyben a legkésőbbi építési periódusról, ill. az épület pusztulásáról is információval szolgált. Ez alátámasztani látszik azt a korábban a polgárvárosban több ponton is megfigyelt jelenséget, miszerint az épületek legkésőbbi vizsgálható fázisa a 3. század közepére tehető, annál későbbi leletanyag, jelenség csak szórványosan jelentkezik. Az épület K-i fele kívül esett a tervezési területen, így ott kutatni nem tudtunk, Ny-i záródását pedig – és egyben viszonyát a Festőházhoz – a lő-

tér 60 évvel ezelőtti kialakítása során teljesen elpusztították. Az épület legkésőbbi járósíntjei alatt É felé kisebb, keveset használt sütőkemence maradványa és elplanírozott hamuzó-gödre mutatkozott, majd ezen horizont alatt masszív planírozási rétegek következtek. Ezek változó vastagságú, agyagtégladarábos, faszenes, hamus rétegek voltak, köztük egy – talán áradás nyomán itt maradt – homokréteggel, amelyből Hadrianus(?) érem került elő. A planírozási rétegekből nagy mennyiségű kerámianyag, állatcsont, illetve fém tárgy jött elő. Összetartozó kerámiatöredékek kerültek elő az egymás alatt és felett mutató planírozási rétegekből, ami egyidejű planírozásra enged következtetni. A tereprendezésre utaló rétegek egy K – a Duna felé – húzódo nagyobb mélyedést, vagy lejtőt töltöttek fel/ki, amely talán természetes eredetű lehetett. A mélyedést feltöltő legalsó rétegből előkerült margumi *terra sigillata* töredék alapján a tereprendezés legkésőbb a 2. század közepén indulhatott. Korábban, a mélyedés (vagy lejtő) Ny-i, szélvédett oldalába a fel- vagy betöltés kezdeti szakaszában egy rövid ideig használt kis sütőkemencét vágtak, majd ezt is felszámolva továbbtöltötték a mélyedést. Ugyanitt talán a kemencénél még korábbi – egyelőre bizonytalan rendeltetésű – íves, széles falalapszakasz és É felé egy ÉNy–DK irányú falrészlet is mutatkozott, az utóbbi esetleg egy csatornához tartozott. Az épületet Ny felől egy közel É–D irányú, a sárga altalajt is vágó, kőfalas csatorna kísérte, ennek időbeli viszonya az épülethez, ill. bármelyik periódushoz nagyon bizonytalan, mivel ezt is erősen roncsolta a lőtér építése. Pontos korabeli felmérések hiányában az sem világos továbbá, hogy ez a Nagy Tibor által jelzett, a Festőházat K felől határoló csatorna-e, vagy – ahogy a jelenlegi felmérések alapján kikövetkeztethető – egy másik, attól K-ebbre található konstrukció.

A Festőház telkétől Ny-ra fekvő területén – az egykori Ny-i lödomb alatt – 3 további szondát nyitottunk, amelyek közül a D-iben régészeti rétegek, objektumok nem mutatkoztak. Magából a dombból nagy mennyiségű freskótöredék került elő, ami igazolta azt a feltevésünket, hogy a Festőház pusztulását a lőtér és a dombok építése okozta, azaz a ház anyagát betöltötték a dombba.

É felé, körülbelül a Festőház É-i *porticusával* egy vonalban épületfalak, talán egy padlószint-részlet és egy sütőkemence részlete mutatkozott. A maradványok a Festőházzal Ny felé szomszédos épülethez tartozhattak, Ny-i záródásuk azonban ismét kívül esett a tervezési területen, K felé pedig a lőtér tette tönkre a falakat. Az épület periodizációja nem ismert, mélyebb kutatásokra itt nem volt mód.

A Festőházzal szomszédos területeken egykor állt épületek összefüggő alaprajzait és viszonyukat a Festőházhoz sajnos nem sikerült megállapítani, de a különböző periódusokhoz köthető sütőkemencék jelenléte arra utal, hogy az épületek hátsó, gazdasági traktusainak részeit sikerült feltárni.

2011. május 25. és június 17. között régészeti megfigyelést végeztünk az ELMŰ Óbuda Alállomásának megszüntetésével és az Aquincumi Múzeum előterében lévő 10 kV-os kábelek kitermelésével kapcsolatban a Szentendrei út 135. sz. területen. A munkálatok az aquincumi polgárváros ún. Tüztöltőszékházának É-i, és az *insula* Ny-i oldalán húzódo É–D-i út Ny-i oldala lát (a Szentendrei út menti járdát) érintették. A feltárás során

kiderült, hogy az eddig még nem kutatott területeken a legalsó kábelek a felszíntől számított 1–1,5 m, néhol 2 m mélységben húzódnak, s ezen a szinten római kori jelenség sem a felszínen, sem metszetben nem mutatkozik. A kábelek alatti homokágy viszont már egy sötét szürkésbarna, tömött, ugyan a korábbi kábelfektetéseknek köszönhetően modern téglá- és paladarábokkal kevert, de római kori leleteket tartalmazó rétegen fekszik. Június 14-én a rétegviszonyok tisztázása érdekében egy 90×260 cm-es szondát húztunk az ún. Tüztöltőszékház VI–VII. sz. helyiségével körülbelül egyvonalban. A szondában egy kőfalazású kemencét(?) és attól K-re egy másik, köves, az eddigi ismeretek alapján nem meghatározható jelenséget dokumentáltunk. A kemence viszonya a Tüztöltőszékházzal nem ismert, 2007-ben viszont, az ELMŰ épülettől K-re folyó kábelfektetések során szintén előkerült egy kemence. A feltárásból római kori kerámia, állatcsont és téglatöredékek származnak, a kemencét és a vele egy szinten húzódo objektumokat érintetlenül, geotextillel lefedve visszatemettük.

LÁNG ORSOLYA

41. Budapest, III. Barátpatak utca 6/a (KÖH 79969) U, B, LT, Ró, Á

2011. szeptember 5–13. között feltárást végeztünk a 63656 hrsz.-ú telken, Szerényi Béla tulajdonos megbízásából. A területen egy mintegy 140 m²-es alapterületű családi ház építését tervezték. Már az ásás első napján több régészeti korszak emlékegye került elő, így a KÖH-el egyeztetve a próbafeltárást megelőző feltárásként kiterjesztettük a teljes területre. A négy-szögletes alapozási gödör K-i felében több régészeti korszak objektumai kerültek elő. Régészeti korú rétegek már közvetlenül az alig 0,2 m vastag, modern kerti rétegek alatt megjelentek. E felső réteg alatt a terület K-i részén mintegy 0,2 m vastag, kevert szürkés, paticszemcsés, kavicsos *humusz*réteget találtunk. Ez alatt 0,35 m vastag, sötétbarna humuszos réteg következett, alatta pedig 0,2 m vastag szürkésbarna, humuszos réteg húzódo a sárga, agyagos altalaj fölött.

Újkőkori (*zselizi*) leletanyagot találtunk egy sekély, szabálytalan beásásban, de elképzelhető, hogy több kisebb cölöplyuk és beásás is ebből a korszakból származik.

Egy nagy, ovális, mély beásásból nagy mennyiségű *kora bronzkori* kerámia, valamint állatcsont, agancsdarab, egy patintott kőhegy és kő csontcsiszoló eszköz került elő.

Egy nagy, ovális, részben hamus, paticsos betöltésű, kissé méhkas metszetű gödörben *korai kelta* (*LaTène B?*) leletanyagot találtunk.

A felső humuszos rétegből és egy, csak részben a szelvénybe eső gödörből *római kori* leletanyag is előkerült.

A munkaterület Ny-i részén egy több mint 3 m mély, nagyon kevert, intenzíven paticsos, humuszos betöltésű, ismeretlen funkciójú beásást találtunk, amelynek szintje közvetlenül a modern feltöltés alatt indult, amelyet azonban egy K–Ny-i irányú szondát leszámítva csak az alapozási szintig kutathattunk. Betöltése római kori és *Árpád-kori* kerámiát is tartalmazott. Az objektumnak csak egy része esett a szelvénybe.